

1. Breng en houd de basis op orde. Zonder planten geen voedsel(zekerheid).

Slimmer omgaan met zoet water, de bodem, grondstoffen en energie zou het startpunt moeten zijn van de voedselzekerheidsagenda. Dat betekent 1. zoet water beter vasthouden en efficiënt gebruiken, 2. de bodemkwaliteit verbeteren en het bodemleven laten floreren en 3. inzetten op energieneutrale, of energiepositieve voedselproductiesystemen, onafhankelijk van fossiele energie. Deze punten gelden niet alleen voor Nederland, maar eigenlijk overal.

Zonder planten geen gehaktbal, geen chocola, geen erwtensoep, geen voedselsysteem. Al miljoenen jaren zorgen planten via fotosynthese ervoor dat mensen en dieren voedsel hebben (en zuurstof niet te vergeten). Het klinkt simpel, maar inzetten op voedselzekerheid is in de basis zorgen dat planten goed blijven groeien. Daarvoor zijn voldoende zoet water, een gezonde en vruchtbare bodem en voldoende zon/energie nodig. Dat zit (of zat) wel goed in onze delta met vruchtbare klei, stabiele aanvoer van zoetwater, en een gematigd klimaat. Maar deze basis staat serieus onder druk en vraagt om ingrijpen. Drie voorbeelden:

- Water: de landbouw in Nederland is voor een groot deel afhankelijk van zoetwateraanvoer uit de rivieren. In droge zomers zoals deze bestaat dat rivierwater voor 25% uit smeltwater van gletsjers in de Alpen¹, maar de verwachting is dat die binnen 75 jaar zo goed als verdwenen zijn². Een stabiele aanvoer van zoetwater is en wordt in Nederland minder vanzelfsprekend.
- Bodem: te intensief gebruik en klimaatverandering hebben bij het grootste deel van onze bodems gezorgd voor verdichting, verzilting, inklinking, verdroging, uitputting, vervuiling en/of vermesting. Onze beste landbouwgronden verliezen hun kwaliteit en weerbaarheid.³ Het feit dat het RIVM adviseert om geen eieren meer te eten van onze hobbykippen door te hoge PFAS waarden is een onmiskenbaar teken aan de wand.⁴
- Energie: naast de energie van de zon is ons voedselsysteem in grote mate afhankelijk geworden van fossiele brandstof. Voor elke calorie gekocht voedsel in Nederland worden twee calorieën aan fossiele brandstof gebruikt.⁵ Die afhankelijkheid maakt ons voedselsysteem kwetsbaar voor geopolitieke onrust (denk aan de Straat van Hormuz) en zorgt indirect via klimaatverandering voor extremer weer (het wereldwijde voedselsysteem draagt voor 30% bij aan klimaatverandering⁶).

2. Maak een voedselvisie vanuit een gezond dieet

Voedselzekerheid gaat net zo goed over schaarste voorkomen als om overvloed bestrijden. We willen 'Nooit meer honger', maar daar past een nieuw credo naast: 'Nooit meer een voedselsysteem gericht op verslavingspatronen van vet, suiker en zout'. Een brede voedselvisie ingestoken vanuit een gezond dieet kan een manier zijn om tegelijkertijd aan meerdere grote maatschappelijke uitdagingen te werken: strategische voedselzekerheid, de kosten van de zorg, de bodem en waterkwaliteit, de ruimtedruk, klimaatverandering en biodiversiteitsverlies.

De aandacht voor voedselzekerheid is terecht, maar zou tekort schieten als het doel zou zijn om de status quo te behouden. De huidige situatie van voedselovervloed is namelijk net zo goed schadelijk voor onze maatschappij. De Nederlander wordt continu blootgesteld aan eten dat niet gezond is, 79% van het aanbod in supermarkten komt niet voor in de Schijf van Vijf. Ongezonde voeding leidt tot ongeveer 13 000 vroegtijdige doden per jaar en kost de samenleving ruim 6 miljard euro aan (vermijdbare) zorguitgaven.⁷

Teveel en ongezond eten raakt aan veel meer dan volksgezondheid. De manier waarop we voedsel produceren draagt bij aan het ondermijnen van de basis waar onze voedselzekerheid op rust (zie het eerste punt). Veel van die schadelijke impact vloeit voort uit de productie van eten dat we niet nodig hebben; 33% van wat de Nederlander eet valt buiten de Schijf van Vijf⁸ en 7% van ons eten gooien we weg⁹.

3. Benut voedsel(zekerheid) als een verbindend nationaal verhaal

Het debat over de toekomst van ons voedselsysteem zorgt voor verdeeldheid en dat is zonde, want voedsel heeft de potentie om een verbindend nationaal verhaal te zijn. Op alle ketenniveaus, van boer tot bord, heeft Nederland de kennis, expertise en innovatiekracht in huis om in de komende jaren een voedselsysteem te ontwikkelen dat tegelijkertijd lekker en gezond eten produceert, zuinig en efficiënt omgaat met energie en grondstoffen, terwijl bodem, water en natuurkwaliteit herstellen.

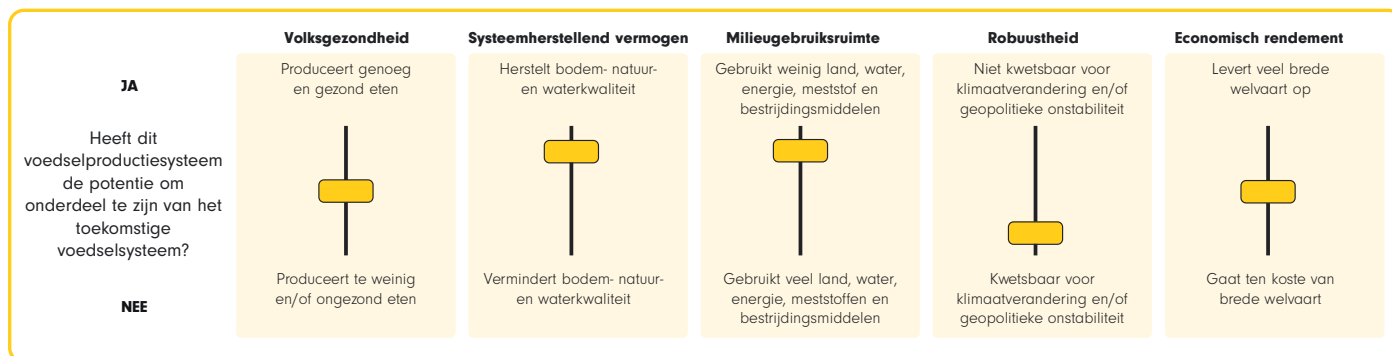
Hoe dat er precies uit ziet, weten we nu nog niet, maar door kansrijke richtingen uit te zetten kunnen we een voedselsysteem bouwen waarmee we onszelf opnieuw wereldwijd onderscheiden op het thema voedsel. Minder "Nederland voedt de wereld" en meer "Nederland laat zien hoe de wereld zichzelf kan blijven voeden." Dat is een nieuw exportproduct op zich. Een paar mogelijkheden:

- Stel, we zouden besluiten dat we capaciteit in ons voedselproductiesysteem inbouwen om elke inwoner van gezonde, op Nederlandse landbouwgrond geteeld voedsel te kunnen voorzien. Dat kan: als we op 75% van onze landbouwgrond gevarieerd voedsel produceren dat aansluit bij de Schijf van 5.¹⁰ Nederland blijft onderdeel van de Europese en mondiale voedselmarkt, maar garandeert strategische onafhankelijkheid én gezonde voedselproductie in eigen land.
- Stel, we voeren ons gras niet aan koeien, maar winnen er rechtstreeks eiwitten uit voor menselijke consumptie en maken daar in de toekomst zelfs niet van echt te onderscheiden kaas en zuivel van. In ons Thesis Lab berekende een student dat op deze manier de eiwitopbrengst van het Groene Hart kan groeien, terwijl bodemdaling, biodiversiteitsverlies en veenoxidatie sterk afnemen.¹¹
- Stel, we ontwikkelen hoogproductieve, sterke en zoutresistente gewassen, en werken toe naar de gezondste kleibodems ter wereld. Op die manier zorgen we dat onze beste landbouwgronden blijven produceren, en werken we tegelijkertijd aan oplossingen voor voedselproductie in deltagebieden, heel belangrijk voor wereldwijde voedselzekerheid.

4. Gebruik toekomstbeelden als richtinggevend instrument

Het maken van toekomstbeelden kan een richtinggevend instrument zijn bij het gezamenlijk realiseren van een nieuw Nederlands voedselsysteem.¹² Verbeeldende, wetenschappelijk onderbouwde gedachte-experimenten kunnen daarbij een basis vormen voor een geïnformeerd maatschappelijk debat en verbindingen leggen tussen vaak gescheiden thema's en doelgroepen.¹³ Van belang hierbij is het combineren van de creatieve, verhalende kracht van ruimtelijk ontwerp, de innovatiekracht van de praktijk en de kwantitatieve onderbouwing vanuit de wetenschap.

Het maken van keuzes in deze toekomstbeelden vereist een langetermijnblik, los van dagelijkse dynamiek. Welke voedselproductiesystemen dragen bij aan gezond en voldoende voedsel voor de Nederlander van vandaag én van 2100? In ons onderzoek gebruiken we onderstaande schuifjes om te bepalen welke elementen van voedselproductiesystemen we in onze toekomstbeelden opnemen. Deze aanpak zou ook gebruikt kunnen worden om keuzes te maken in een voedselvisie of voor de voedselzekerheidsagenda.

Referenties

1. Van der Veen, B. (2020). Als het ijs smelt... Deltalife, (13), 20–22. <https://media.deltares.nl/deltalife/13/ne/22/>
2. Van Tricht, L., Zekollari, H., Huss, M., Rounce, D. R., Schuster, L., Aguayo, R., Schmitt, P., Maussion, F., Tober, B., & Farinotti, D. (2026). Peak glacier extinction in the mid-twenty-first century. *Nature Climate Change*, 16(2), 143-147. <https://doi.org/10.1038/s41558-025-02513-9>
3. Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (2020). De bodem bereikt?! Digitale uitgave
4. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2025). Risk assessment of PFAS through consumption of home-produced eggs in the Netherlands (RIVM-rapport 2025-0011). <https://doi.org/10.21945/RIVM-2025-0011>
5. Global Footprint Network. (z.d.). Food and fossil fuels. Earth Overshoot Day. Geraadpleegd op [25-08-2026], van <https://overshoot.footprintnetwork.org/food-and-fossil-fuels/>.
6. Rockström, J., Thilsted, S. H., Willett, W. C., Gordon, L. J., Herrero, M., Hicks, C. C., Mason-D'Croz, D., Rao, N., Springmann, M., Wright, E. C., Agustina, R., Bajaj, S., Bunge, A. C., Carducci, B., Conti, C., Covic, N., Fanzo, J., Forouhi, N. G., Gibson, M. F., ... DeClerck, F. (2025). The EAT–Lancet Commission on healthy, sustainable, and just food systems. *The Lancet*, 406(10512), 1625-1700. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(25\)01201-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(25)01201-2)
7. Raad voor Volksgezondheid & Samenleving (2024), Gezond in de bonus, RVS 2024-04, Den Haag: rvs.
8. Sanderman-Nawijn, E., Brants, H., Dinissen, C., Ocké, M., & van Rossum, C. (2024). Energy and nutrient intake in the Netherlands. Results of the Dutch National Food Consumption Survey 2019-2021. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu RIVM. <https://doi.org/10.21945/RIVM-2024-0071>
9. Voedingscentrum. (2026, mei). Rapport Voedselverspilling consumenten 2026. <https://www.voedingscentrum.nl/Assets/Uploads/voedingscentrum/Documents/Consumenten/Voedselverspilling/Rapport%20Voedselverspilling%20consumenten%20mei%202026.pdf>.
10. Heeling, D., Lammers, J. A. (2026). Nederlandse voedselproductie volgens de Schijf van Vijf [Ongepubliceerd manuscript]. CML. Leiden Universiteit.
11. Vis, M. (2025). Groene eiwitten uit een nog Groener Hart. In J.A. Lammers (Red.), *Groener Hart? Realistisch optimistisch richting 2100* (pp. 28-31). LDE Programma Klimaat en Biodiversiteit. ISBN 978-90-5191-215-9.
12. College van Rijksbouwmeester & Rijksadviseurs. (2026). Toekomstbeelden voor de landbouw. Een optimistisch perspectief voor volgende generaties. College van Rijksbouwmeester & Rijksadviseurs. <https://www.collegevanrijksadviseurs.nl/documenten/2026/08/26/toekomstbeelden-voor-de-landbouw>
13. Lammers, J., Strootman, B., Erisman, J. W., Peters, L., Embregts, L., (2024). *Nederland Veganland?* Strootman Landschapsarchitecten & Centrum voor Milieuwetenschappen Leiden, gefinancierd door de Van Eesteren-Fluck & Van Lohuizen Stichting. <https://nederlandveganland.nl>